

Секція 2. Методологія сучасних просторових досліджень економічних, соціальних та екологічних процесів

Секція 2. МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ ПРОСТОРОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Аблова О. К., к.е.н., доцент

Поварніна К., студентка

ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ОЦІНКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ: ОГЛЯД НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ

Дослідженню зарубіжного та вітчизняного досвіду з оцінки сталого розвитку на регіональному рівні присвячена велика кількість статей та монографій [1], [2], [7], [8], [10]. Дуже цікаво та детально проблема розробки індикаторів сталого розвитку розкрита в статті Мартюшевої О.О. [10].

Автор звертає увагу на те, що створення інтегральних, агрегованих індексів сталого розвитку є трудомістким і ресурсоемним завданням. Проте витрати зусиль в даній області обґрунтовані й необхідні, тому що результатом є зручний інструмент швидкого аналізу напрямку розвитку, а отже, можливість коригувати дії держави й суспільства, особливо в галузі використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища. На жаль, у зв'язку зі складністю розробки таких індикаторів, нині у світі немає жодного загальноприйнятого показника сталості розвитку. У доповіді Генерального секретаря ООН зі сталого розвитку «Життєздатна планета життєздатних людей: майбутнє, яке ми обираємо» та на думку групи експертів високого рівня відзначено необхідність розробки методології та комплексу показників для оцінки сталого розвитку [6]. Системи оцінки сталого розвитку вибудовують за декількома різними принципами. Зазвичай країни обирають один із розроблених міжнародними організаціями типів систем індикаторів, ґрунтуючись на національних пріоритетах і цілях розвитку, та додатково розробляють власні набори індикаторів. У Німеччині система оцінки сталості розвитку є невід'ємною частиною програми реалізації національної стратегії сталого розвитку та поєднана в єдине ціле з правилами управління та цілями стратегії. Кожний постулат сталого розвитку характеризується одним чи декількома індикаторами, своєю чергою кожний індикатор відповідає одній конкретній цілі, визначеній чисельно. Загалом використовується 38 індикаторів сталого розвитку, об'єднані у 4 групи (рівноправність поколінь; якість життя; соціальна згуртованість; міжнародна відповідальність) та 21 підгрупу [7]. У Стратегії сталого розвитку Великої Британії представлено систему оцінки сталості розвитку, яка базується на 68-ми індикаторах верхнього рівня. Рамкові індикатори (20) відповідають пріоритетним напрямкам розвитку для Великої Британії загалом. Додатковими є індикатори, що відображають завдання та цілі в окремих стратегіях розвитку Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії. Не всі із зазначених індикаторів мають конкретні числові рамки. Щорічні оцінювання та звітування про прогрес у досягненні цільових показників за індикаторами сталого розвитку використовуються для коригування політики [8]. Показовим є досвід пострадянських країн у розробці національних стратегій сталого розвитку та відповідних систем індикаторних оцінок. Система індикаторів сталого соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь побудована за ієрархічним принципом та відповідає наступним характеристикам: порогове значення, нижче якого не можна опускатися, інакше відбудуться

незворотні процеси і система може бути зруйнована; фактичне значення індикатора; ранг (вага) індикатора, що показує його вплив на інтегральний показник (зазвичай коефіцієнт, який встановлюється експертним шляхом, чи коефіцієнт взаємодії (еластичності) індикаторів інтегрального й того, що досліджується); державний орган управління чи неурядова організація, які відповідають за регулювання індикатора [9]. Як стверджує автор, в Україні є поодинокі спроби розробити показник сталості розвитку, але далі теоретичних напрацювань справа не зрушила. Понад те, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про ліквідацію деяких консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Кабінетом Міністрів України» від 13 березня 2013 р. № 180 ліквідовано Національну раду із сталого розвитку України, яка могла б координувати діяльність з розробки такого показника. У проекті Концепції переходу України до сталого розвитку [1], що був поданий НАН України до Кабінету Міністрів України у 2012 р. та в Інтегрованому варіанті проекту Національної стратегії сталого розвитку України [2] запропоновано 9 стратегічних цілей і 123 першочергові пріоритетні завдання (!) переходу до сталого розвитку. Також запропоновано 152 пріоритетні вектори переходу до сталого розвитку у спосіб структуризації секторальних політик. Проте взагалі не запропоновано жодних індикаторів (показників) сталого розвитку. Тим часом на регіональному рівні все ж існують спроби формального чи реального впровадження положень та оцінки сталості розвитку. Так, у Стратегії розвитку міста Києва до 2025 р. [3] передбачено прийняття довгострокової міської комплексної програми охорони навколишнього природного середовища, що має важливе значення в контексті переходу міста на засади сталого розвитку. З-поміж цільових показників стратегії в екологічній сфері є такі:

- викиди шкідливих речовин;
- частка переробки твердих побутових відходів;
- частка переобладнаних систем екологічно небезпечних каналізаційних та очисних споруд;
- відсоток регенерованих забруднених територій;
- частка підприємств, які використовують процедури екологічного і соціального управління (ISO 14000);
- забезпеченість зеленими зонами загального користування.

На думку О.О. Мартюшевої, даний список індикаторів, звісно, дуже обмежений і не враховує ступінь виснаження ресурсів, у т.ч. питної води, показників біорізноманіття, показників радіоактивного, шумового, хвильового забруднення та ін. Частина індикаторів показує не напрям розвитку, а зусилля з його досягнення.

У 2001–2002 рр. державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування Києва, Донецька, Харкова, Маріуполя й Миколаєва за фінансової підтримки Британської Ради в Україні була створена мережа екологічно стійких міст України. Місто Миколаїв взяло участь у проекті Європейського Союзу STATUS («Інструменти й засоби для розробки міської стратегії»), який розвиває проект «Загальноєвропейські індикатори». У результаті проекту, зокрема, були розроблені індикатори, рекомендовані місцевим владам для використання при розробці Стратегії сталого розвитку, які мають встановлюватися з урахуванням місцевих особливостей і національного законодавства. Екологічна політика Миколаєва [4] базується на 15 індикаторах стійкого екологічного розвитку, результати моніторингу за якими публікуються у ЗМІ, починаючи з 2002 р. Далі приведені індикатори сталого екологічного розвитку м. Миколаєва за 2012 р.:

- індикатор задоволеності населення (%) станом навколишнього природного середовища у місті Миколаєві;

- витрати для вирішення екологічних проблем міста;
- пасажирські перевезення;
- доступність зелених зон відпочинку;
- якість атмосферного повітря (концентрації забруднюючих речовин в атмосферному повітрі за пунктами спостережень за ГДК);
- шумове забруднення;
- якість поверхневих вод;
- якість питної водопровідної води;
- використання природних ресурсів (середнє використання на одного мешканця міста питної води, природного газу та електроенергії по роках);
- стійкість землекористування;
- стійкість управління навколишнім середовищем;
- здоров'я городян (показники захворюваності городян інфекційними захворюваннями (на 100 тис. населення);
- продукція, що сприяє стійкості (за виданими уповноваженим органом сертифікатами відповідності на продукцію);
- тварини у місті;
- індикатори щодо ТПВ та інших відходів.

У м. Донецьку у 2000–2003 рр. реалізувався проект «Роза Вітрів» з підвищення суспільної екологічної свідомості мешканців міста. Досягненнями проекту стали створення Комітету сталого розвитку м. Донецька, до якого увійшли впливові політики, бізнесмени, вчені. Згідно з проектом передбачалося також проведення соціологічного дослідження з метою визначення основних проблем, якими переймаються жителі міста. У результаті дослідження було запропоновано 14 індикаторів сталого розвитку м. Донецьк [5]:

- кількість викидів шкідливих речовин на одного жителя;
- середня за місяць кількість течій у міських водопровідних системах, яка була відремонтована;
- забезпеченість сміттєзбиральною технікою;
- обсяг виведених стихійних звалищ;
- кількість дитячих ігрових майданчиків;
- кількість дітей з патологіями на 1 тис. новонароджених;
- відсоток людей, впевнених у тому, що вони можуть впливати на перебіг подій особистою участю;
- рівень безробіття у відсотках;
- відсоток безпритульних дітей по відношенню до загальної кількості дітей віком до 18 років;
- кількість злочинів на 10 тис. жителів міста;
- економічний ефект від упровадження заходів щодо енергозбереження;
- відсоток мешканців, дохід яких не перевищує межі малозабезпеченості;
- співвідношення вартості 1 м² житла відносно середньої заробітної плати;
- кількість одиниць громадського транспорту на 10 тис. мешканців міста.

Запропоновані індикатори були взяті за основу Концепції «Місцевого порядку денного XXI століття» для м. Донецька.

Висновки: аналіз сучасних наукових джерел показує, що створення Національної стратегії сталого розвитку України неможливе без розробки та включення як її складника відповідної системи індикаторів сталого розвитку. Це сприятиме також процесу уніфікації індикаторів сталого розвитку регіонів. Аналізуючи досвід країн, які мають національні

системи показників сталого розвитку, можна виділити такі важливі характеристики індикаторів для створення інформативної системи оцінки стану й динаміки розвитку держави:

- система індикаторів сталого розвитку має включати показники середньо- та довгострокового розвитку країни;

- індикатори повинні бути представлені у вигляді цільових показників, що мають чітко визначені числові межі;

- ключові індикатори мають бути приведеними у відповідність до міжнародних індикаторів сталого розвитку;

- основні індикатори загальнонаціонального рівня мають бути кількісно вимірюваними та порівнюваними у динаміці, забезпечувати можливість порівняння аналогічних процесів з іншими країнами;

- основні індикатори мають доповнюватися та конкретизуватися додатковими та специфічними для різних регіонів індикаторами, які характеризують розвиток основних компонентів системи сталого розвитку у різних галузях;

- система індикаторів сталого розвитку має максимально відповідати національній системі моніторингу та державної статистики;

- система збору інформації та звітності повинна бути уніфікована на всіх рівнях (місцевому, регіональному, міжвідомчому, загальнодержавному);

- система індикаторів сталого розвитку має бути компактною, включати мінімальний необхідний набір показників.

Міжнародні та регіональні організації, окремі країни накопичили значний досвід розробки, впровадження та використання індикаторів, що дають змогу оцінювати ступінь досягнення цілей на шляху до узгодженого економічного, соціального та екологічного розвитку. Дослідження цього досвіду є надійною базою для розробки національної системи індикаторів сталого розвитку як обов'язкового складника Стратегії сталого розвитку України. Дуже важливим є при цьому врахування ексклюзивності, індивідуальності, особливості кожного регіону, його універсальності в схемі розміщення продуктивних сил.

Список літературних джерел

1. Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України: монографія / ІПРЕЕД НАН України, ІГ НАН України, ІППЕ НАН України. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2012. – Дод. 1. – С. 635

2. Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України: монографія / ІПРЕЕД НАН України, ІГ НАН України, ІППЕ НАН України. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2012. – Дод. 2. – С. 651

3. Стратегія розвитку міста Києва до 2025 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kievcity.gov.ua/content/13_strateghiya-rozvytku-2025.html

4. Про затвердження нової редакції Екологічної політики м. Миколаєва: рішення Миколаївської міської ради від 23.12.2011 р. № 12/19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ngik.gorsovet.mk.ua/ru/showdoc/?doc=18163>

5. Индикаторы устойчивого развития: публикации проекта «Роза Ветров» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecology.donbass.com/pages/publ/indicators2000.htm>

6. Жизнеспособная планета жизнеспособных людей: будущее, которое мы выбираем. Обзор: доклад Группы высокого уровня Генерального секретаря ООН по глобальной устойчивости [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/gsp/sites/default/files/attachments/Overview%20-%20Russia.pdf>

7. . Perspectives for Germany. Our Strategy for Sustainable Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bundesregierung.de/Content/EN/StatischeSeiten/Schwerpunkte/Nachhaltigkeit/Anlagen/perspektives-for-germany-langfassung.pdf?__blob=publicationFile&v=1

8. The UK Government Sustainable Development Strategy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/69412/pb10589-securingthe-future-050307.pdf

9. Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2020 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economy.gov.by/ru/macroeconomy/nacionalnaya-strategiya>

10. Матюшева О.О. Розробка індикаторів сталого розвитку країни: вітчизняний та зарубіжний досвід. Жур. Стратегічні пріоритети, №1(30), 2014р.

Білоусова О. С., к.е.н., с.н.с.,
ДУ «Інститут економіки та
прогнозування НАН України»

ФІНАНСОВА ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА РЕГІОНАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ

Модернізація регіонально-функціональних кластерів, створених у своїй більшості як об'єднання підприємств для забезпечення технологічної кооперації або вертикально-інтегрованих виробничих процесів, потребує значних інвестиційних ресурсів. Дефіцит вільного приватного капіталу навіть для фінансового забезпечення розвитку найбільш успішних кластерів, зокрема їх трансформації в інноваційні кластери та інноваційно-технологічні платформи, є досить суттєвим.

Такий стан потребує активізації вкладення державних коштів у фінансування приросту продуктивного капіталу, а також створення відповідних стимулів (фіскальних, гарантійних тощо) для забезпечення довгострокового економічного розвитку на інноваційній основі. Вкладення коштів має здійснюватися у новому форматі – фінансової взаємодії держави та регіонально-функціональних кластерів, інших підприємств на рівних умовах участі в інвестуванні.

Узагальнення європейського досвіду забезпечення фінансування кластерів дозволяє виокремити такі основні підходи:

- пріоритетність державної підтримки інноваційних кластерів. Відповідно до європейського законодавства інноваційними кластерами визнаються підприємства - інноваційні стартапи, малі, середні та великі діючі підприємства, а також науково-дослідні організації, які функціонують в певних регіонах, видах діяльності і призначені для стимулювання інноваційної діяльності, обміну об'єктами, знаннями, технологіями, створення мереж та поширення інформації серед підприємств в кластері;

- розвиток регіонального потенціалу;

- співфінансування для забезпечення конкурентоспроможності кластерів на внутрішньому та зовнішніх ринках;

- усунення галузевих та інших фінансових і нефінансових бар'єрів на шляху приватного інвестування;